

PAPÍR A RUKOPISNÉ DOPLŇOVÁNÍ TISKŮ

Vyučující: PhDr. Eliška Bat'ová, PhD.

ÚISK, FF UK

PAPÍR A RUKOPISNÉ DOPLŇOVÁNÍ TISKŮ

1. Médium spojující tisk a rukopis
2. Vývoj papírenství
3. Technologie výroby papíru
4. Formáty papíru a knihy
5. Filigrány a jejich výzkum
6. Využití filigránů k dataci knih

1. MÉDIUM SPOJUJÍCÍ TISK A RUKOPIS

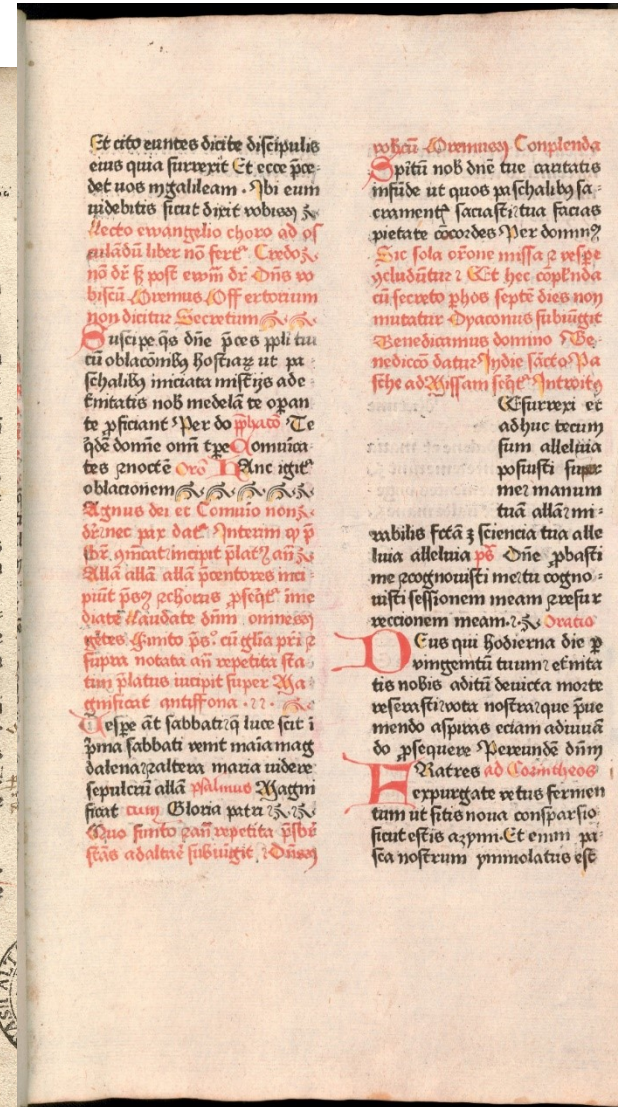
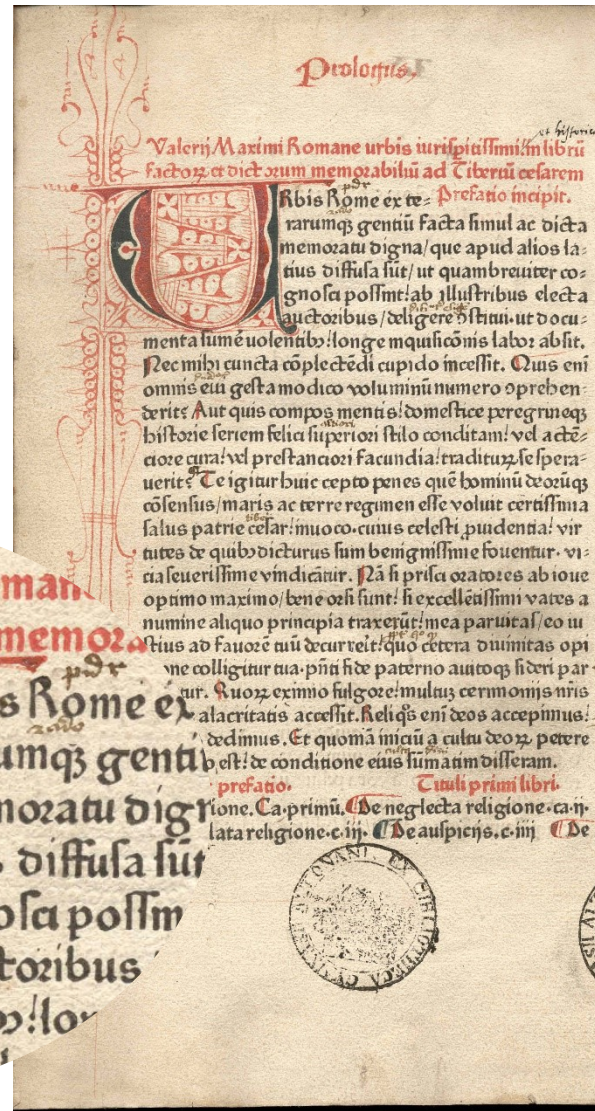
- Kombinování tištěného a rukopisného textu
„*umění mechanického psaní*“ (dobový termín)
„*plně funkční kopie*“ (McKitterick)
 - inkunábule je zčásti tištěné a zčásti psané médium
 - záleželo na konkrétních požadavcích kupujícího a jeho finančních možnostech, proto často zůstávají tisky nedoplněné

1. MÉDIUM SPOJUJÍCÍ TISK A RUKOPIS

➤ ručně doplňovány

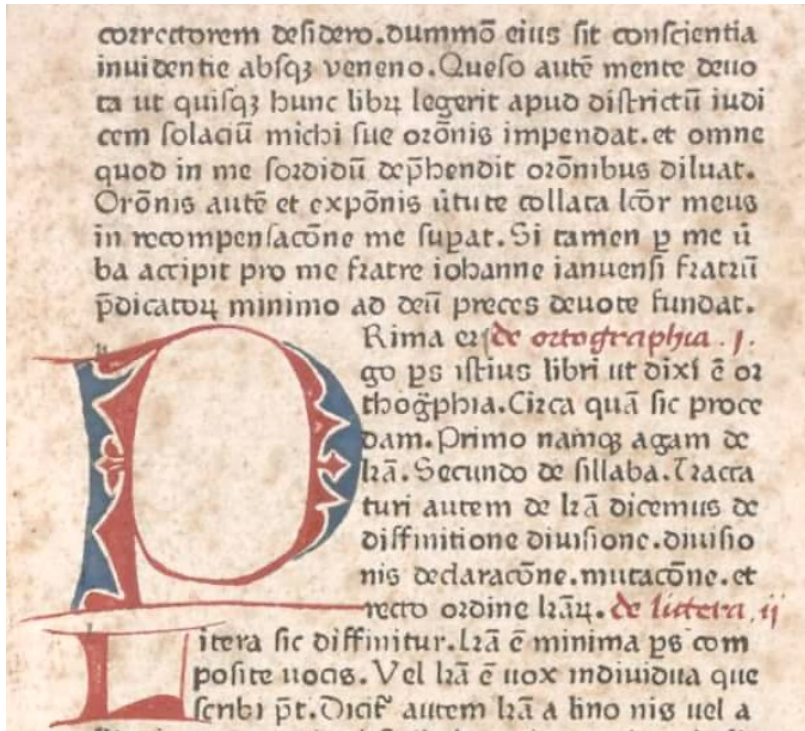
záhlaví
iniciály
dekorace
rubriky
incipity
noty

1. MÉDIUM SPOJUJÍCÍ TISK A RUKOPIS

➤ ručně doplňovány

záhlaví
iniciály
dekorace
rubriky
incipity
noty

1. MÉDIUM SPOJUJÍCÍ TISK A RUKOPIS

➤ ručně doplňovány

záhlaví

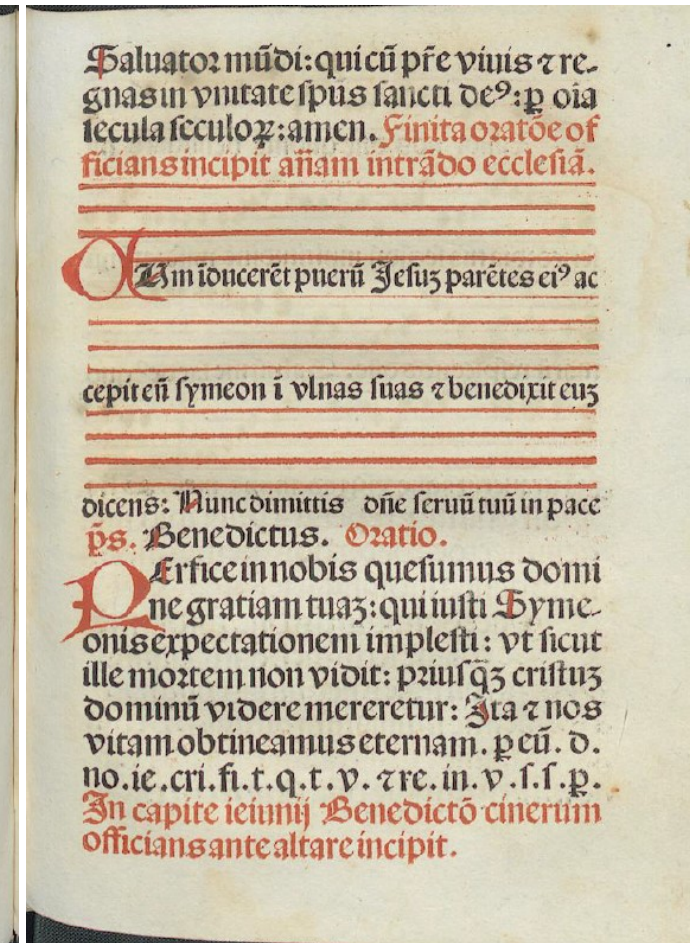
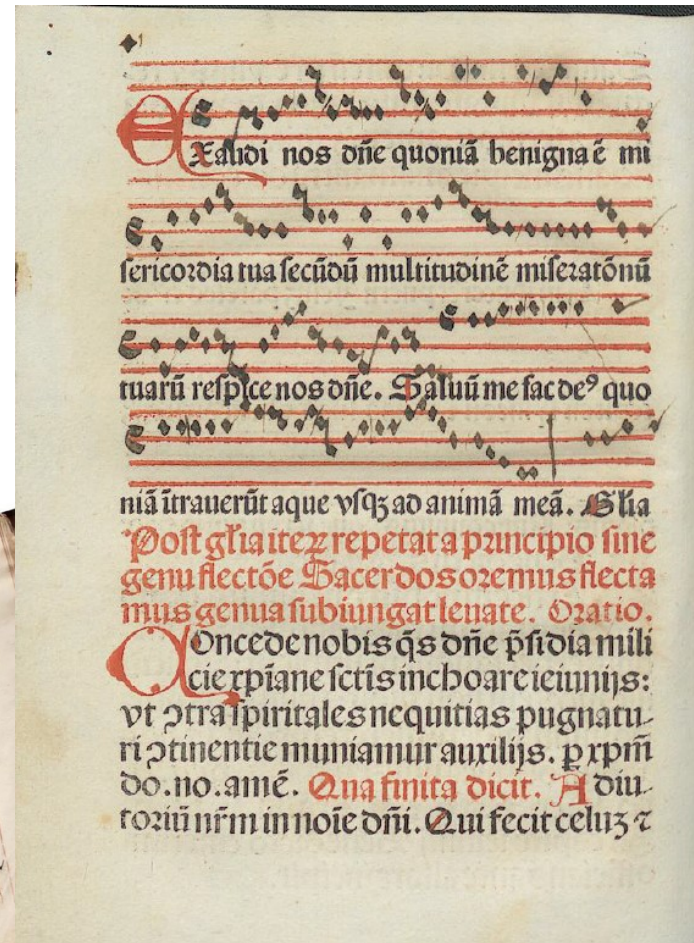
iniciály

dekorace

rubriky

incipity

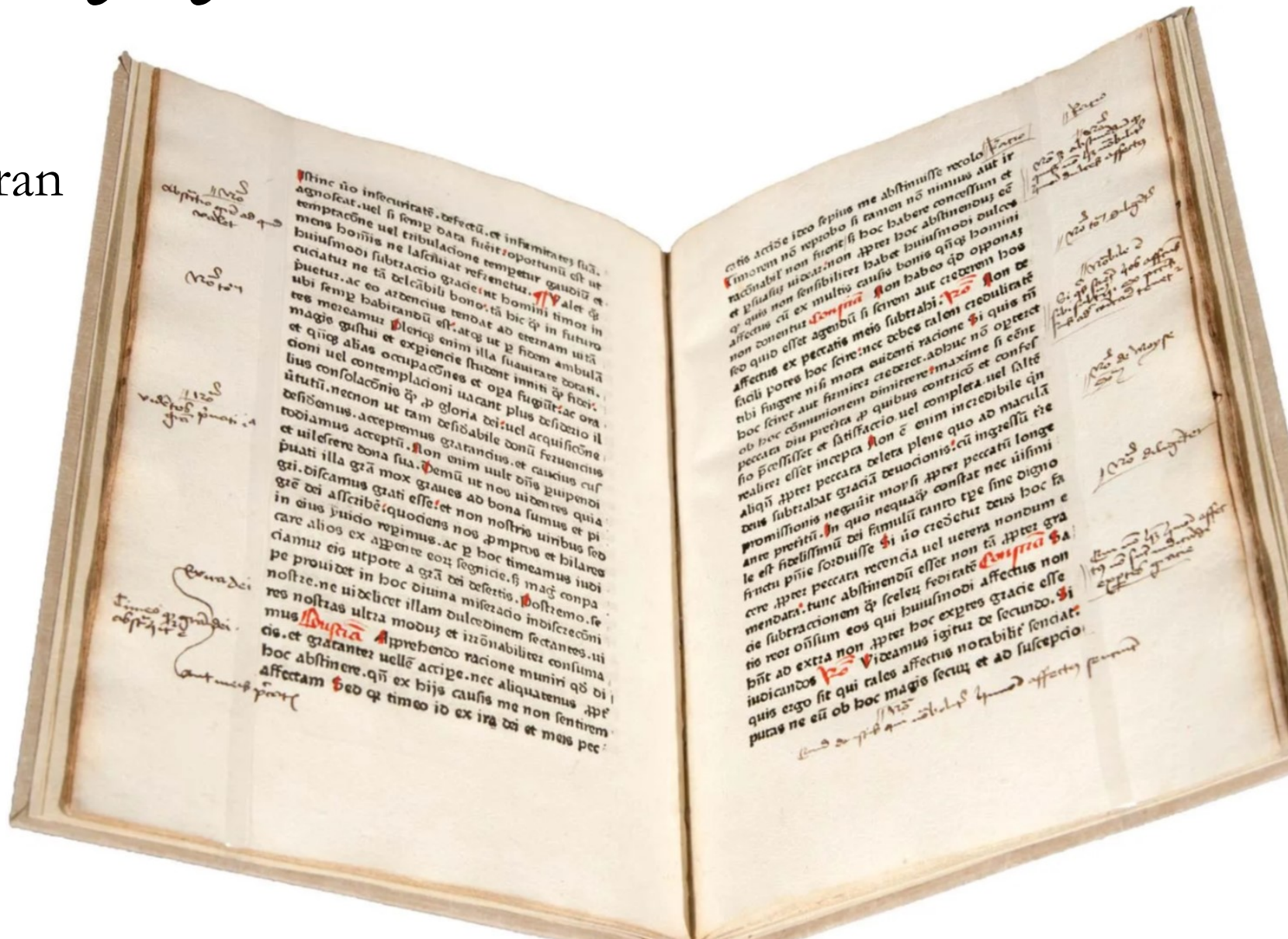
noty

1. MÉDIUM SPOJUJÍCÍ TISK A RUKOPIS

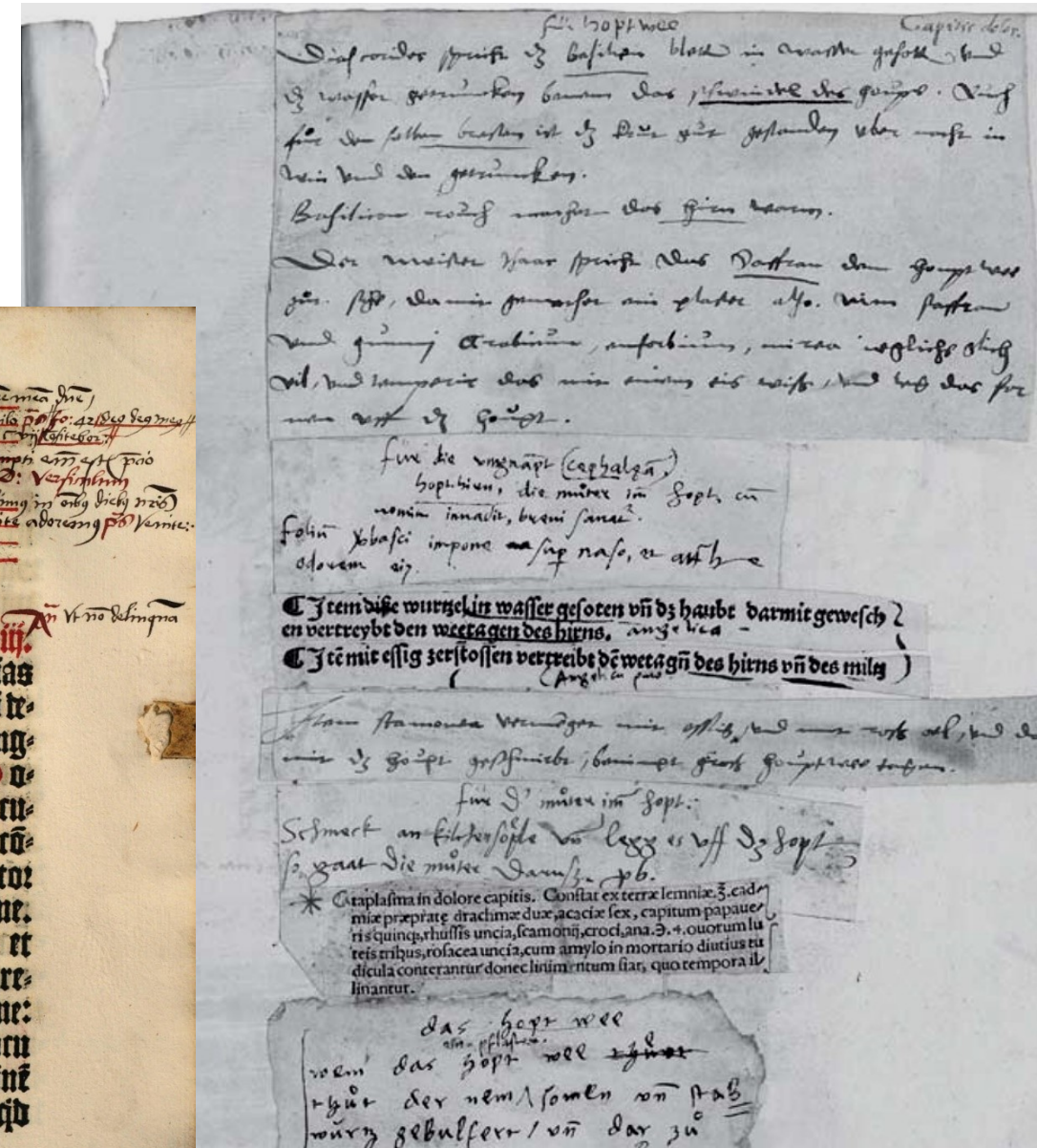
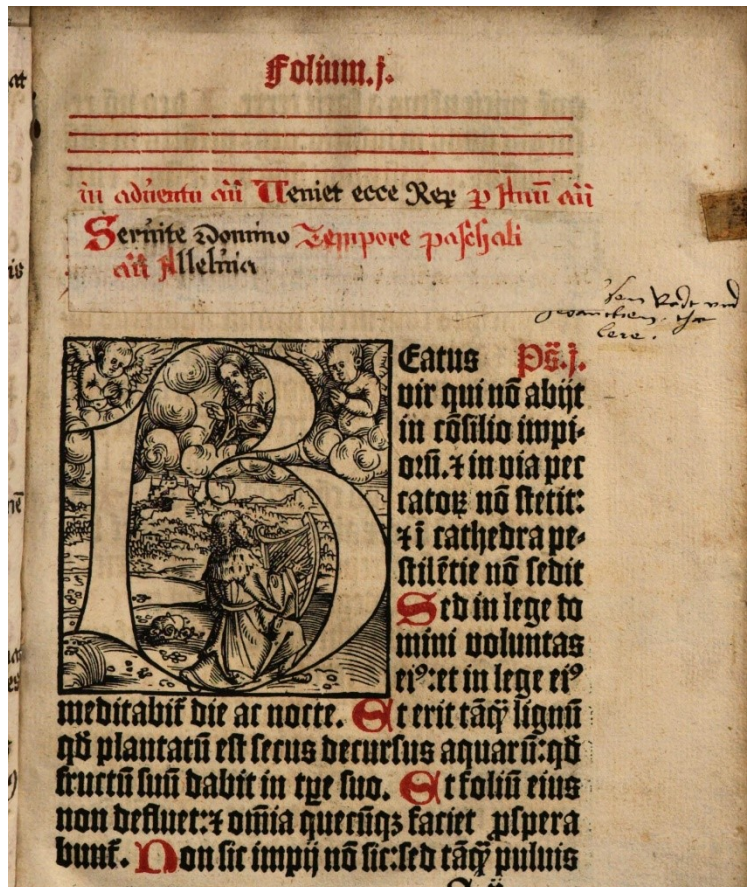
- Marginálie

- komentář na okrajích stran
- klíčová slova, zkrácené citace biblických míst a pramenů
- bezprostřednost a privátnost – vernakulární jazyky
- střídání majitele: různé časové vrstvy
- mezi řádky interlineární glosy

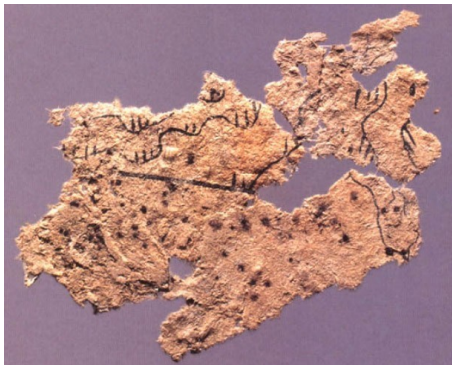
1. MÉDIUM SPOJUJÍCÍ TISK A RUKOPIS

- Jiné uživatelské rukopisné přípisky
- Poznámky pomocí výstřižků

2. VÝVOJ PAPÍRENSTVÍ

- Postupné rozšíření papíru v Asii a v Evropě

- 2. století př. n. l.: Čína
- 8. století: islámský svět
- 9. století: Damašek (první papírna)
- 11. století: Pyrenejský poloostrov (Játiva)
- 13. století: Itálie (Amalfi, Fabriano, Treviso – první tiskárny mimo islámský svět)
- 14. století: Francie, Holandsko, Německo

2. VÝVOJ PAPÍRENSTVÍ

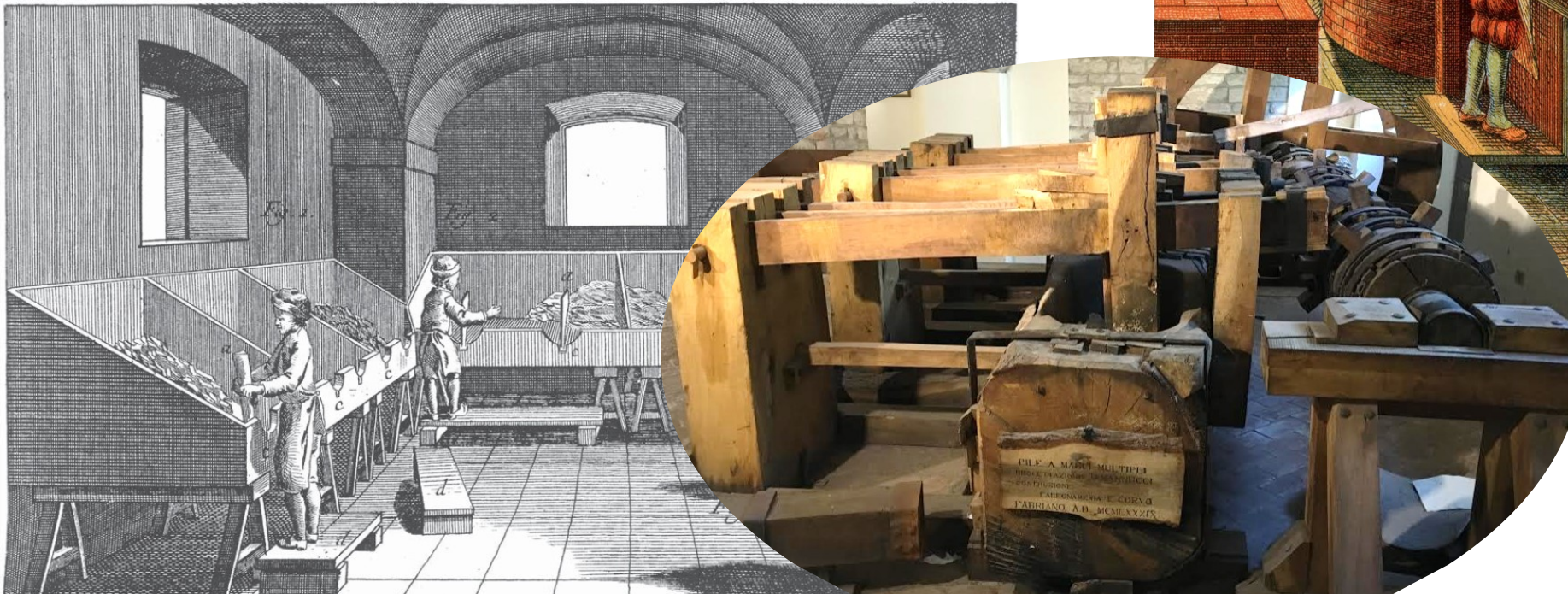
- Rozšíření papíru a papírenství v českých zemích
 - 1310: nejstarší písemnost na papíru z Itálie v Čechách
 - 1499: první papírna (Zbraslav)
 - 1505: první papírna na Moravě (Olomouc)
 - 1596: založení papírny ve Velkých Losinách (dodnes nepřetržitě fungující výroba ručního papíru)

3. TECHNOLOGIE VÝROBY PAPÍRU

- Ruční výroba papíru

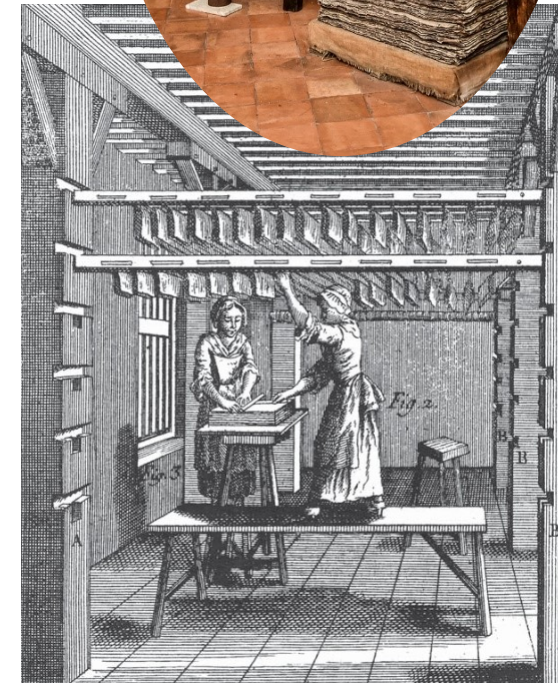
- odkup, třídění, praní, bělení, řezání hadrů
- rozložení a mechanické rozmělnění
- vaření v kádi, přivedení do čerpací kádě

3. TECHNOLOGIE VÝROBY PAPÍRU

- Ruční výroba papíru

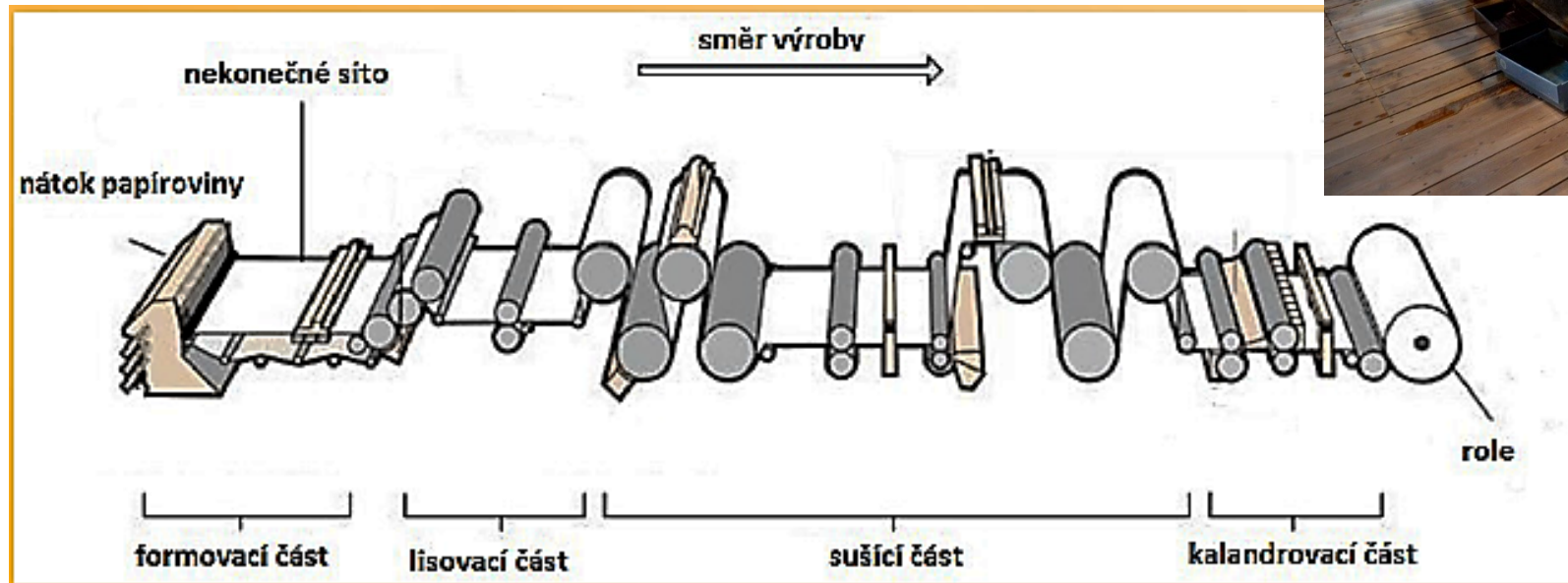
- nabírání na čerpací formu (síto)
- sejmutí, položení na plstěnou podložku
- sloupec lisován papírenským lisem
- sušení
- klížení
- hlazení

3. TECHNOLOGIE VÝROBY PAPÍRU

- Mechanizace a nové suroviny

- 1680: holandr
- 1803: papírenský stroj
- využití dřeva k výrobě papíru

4. FORMÁTY PAPÍRU A KNIHY

- Formáty papíru

nejstarší dnes známé formáty, které se dochovaly na tzv. Boloňském kameni k roku 1389:

- **imperialle** (500 mm x 740 mm)
- **realle** (445 mm x 615 mm)
- **mezzana** (345 mm x 515 mm)
- **reçute** (315 mm x 450 mm)

řada regionálních variant

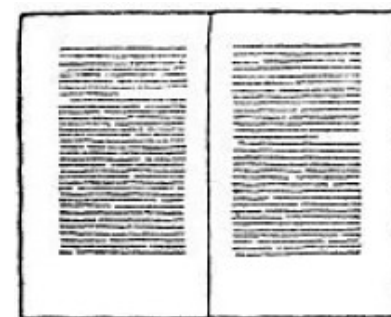
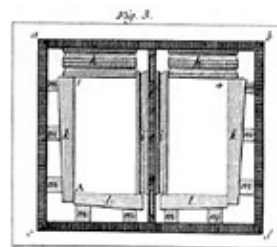

Palazzo d'Accursio (radnice), Piazza Maggiore, Bologna

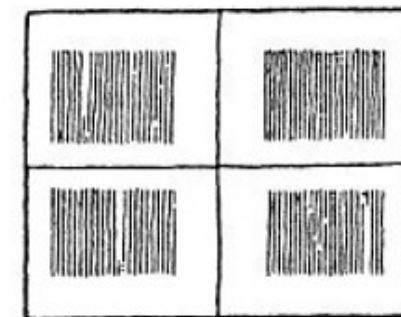
4. FORMÁTY PAPIRU A KNIHY

- Formáty knihy

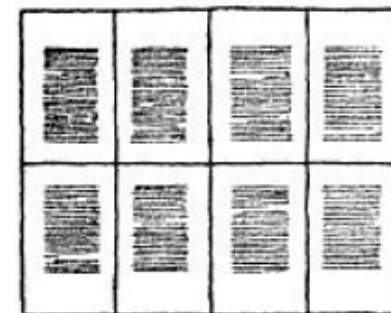
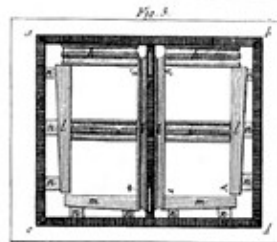
- **folio**
(2° = dva listy / 1 lom)
- **kwart**
(4° = čtyři listy / 2 lomy)
- **osmerka**
(8° = osm listů / 3 lomy)
- **šestnáctěrka**
(16° = šestnáct listů / 4 lomy)

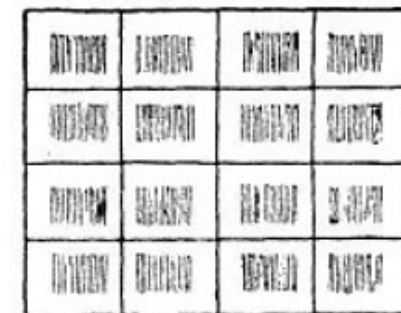
Folio

4°

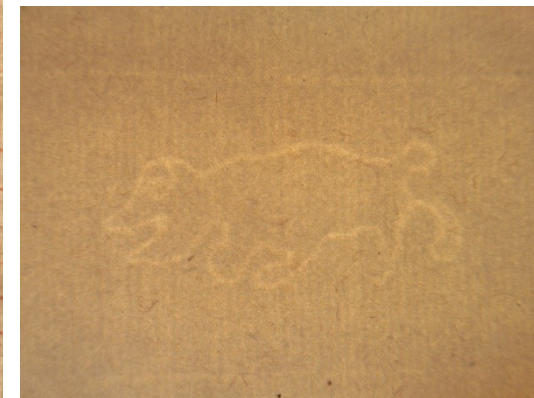
8°

16°

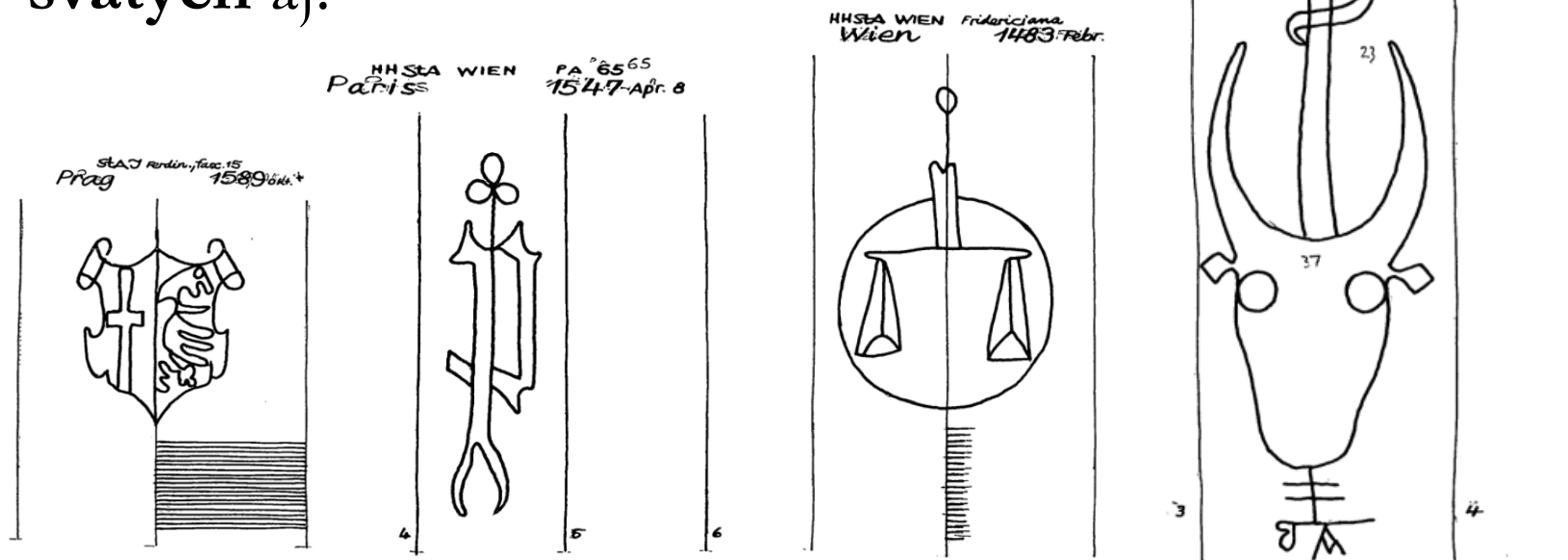
5. FILIGRÁNY A JEJICH VÝZKUM

- **Filigrán**, angl. *watermark*, fr. *filigrane*, něm. *Wasserzeichen*, česky též *průsvitka* = výrobní značka papírny
 - zeslabením papíroviny v místě drátěné značky na sítu

5. FILIGRÁNY A JEJICH VÝZKUM

- nejčastěji znaky a insignie, had, hlava zvířete či člověka, hory nebo i nástroje denní potřeby, písmena.
- od 17. století také světské figury v soudobých oděvech, postavy svatých aj.

5. FILIGRÁNY A JEJICH VÝZKUM

5. FILIGRÁNY A JEJICH VÝZKUM

- **Filigranologie**

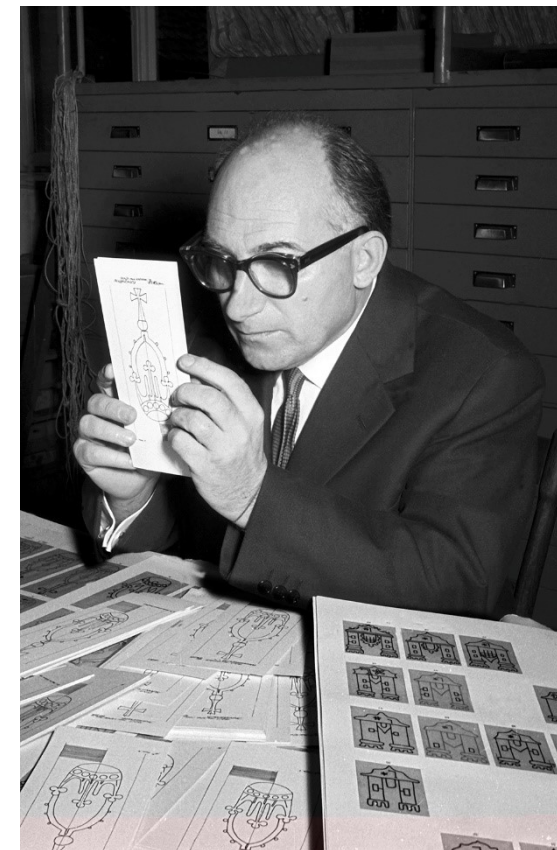
tvůrci katalogů:

- **Charles-Moïse Briquet**
(1839–1918)

- čtyřsvazková příručka
vydaná poprvé v roce 1907
- celkem na 16.000 filigránů

- **Gerhard Piccard**
(1909–1989)

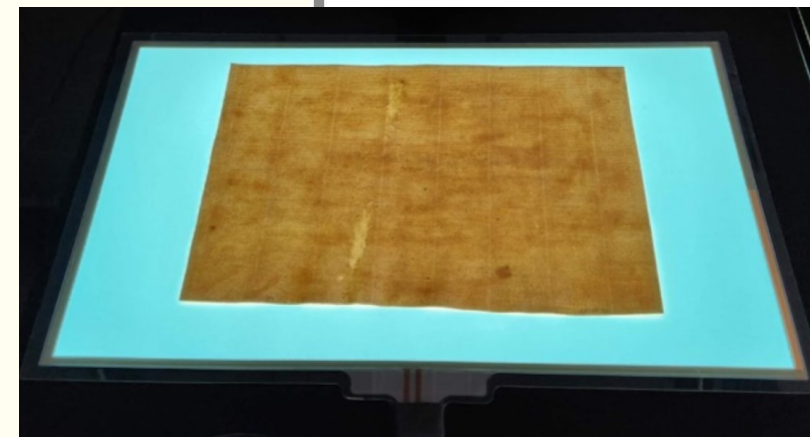
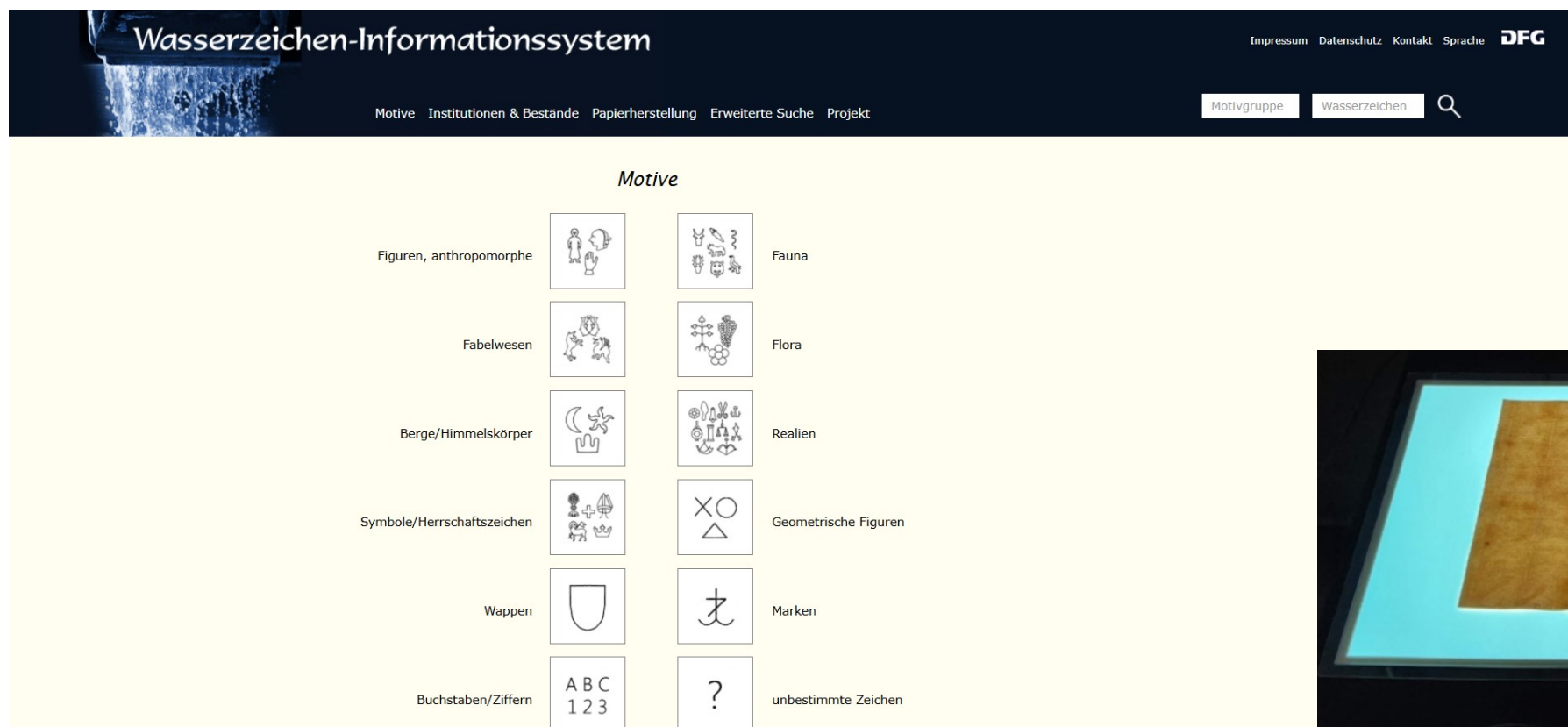
- celkem 82.000 filigránů

5. FILIGRÁNY A JEJICH VÝZKUM

➤ <https://www.wasserzeichen-online.de>

- 103 000 digitalizovaných filigránů, má být zahrnuto dalších 28 000

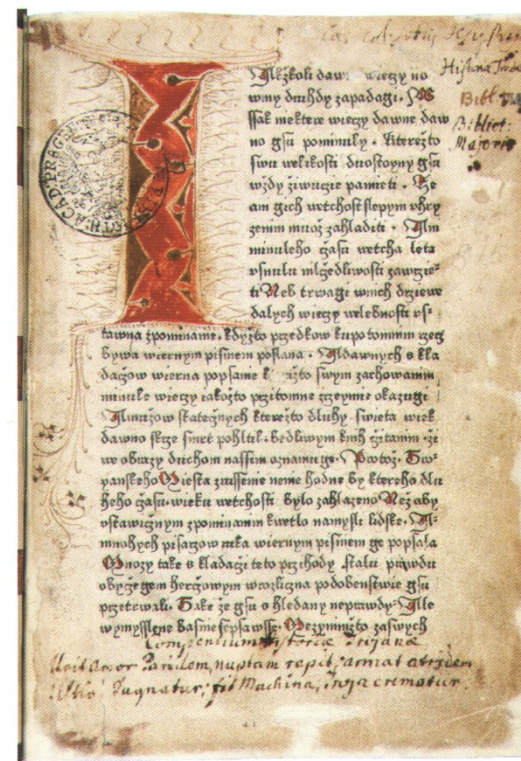
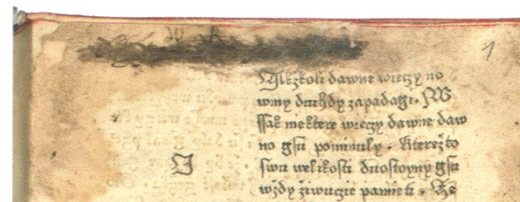

6. VYUŽITÍ FILIGRÁNŮ K DATACI KNIH

- datování rukopisů a starých tisků u nichž není uveden letopočet vzniku
- doba papírenské výroby = **terminus post quem** [x terminus ante quem]
- vzorové využití filigranologie:

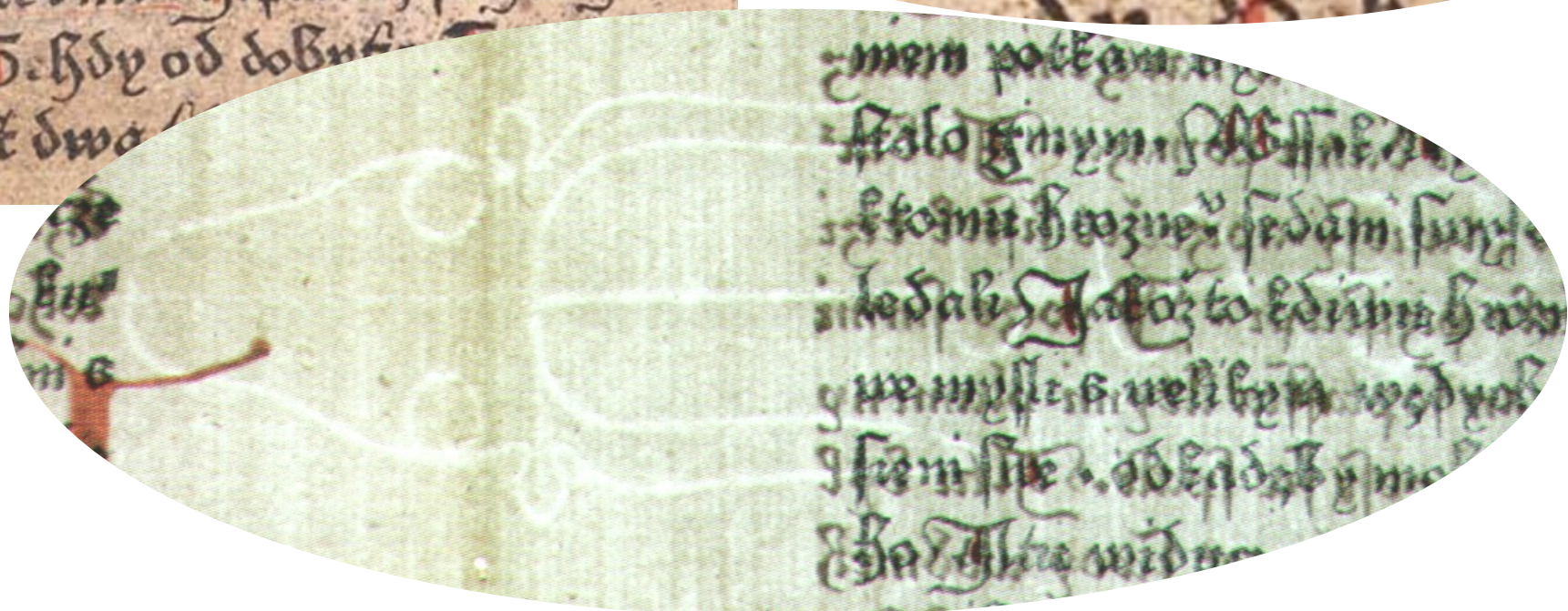
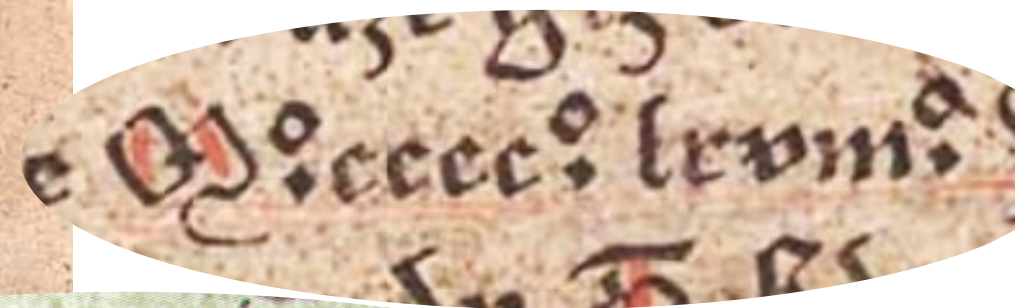
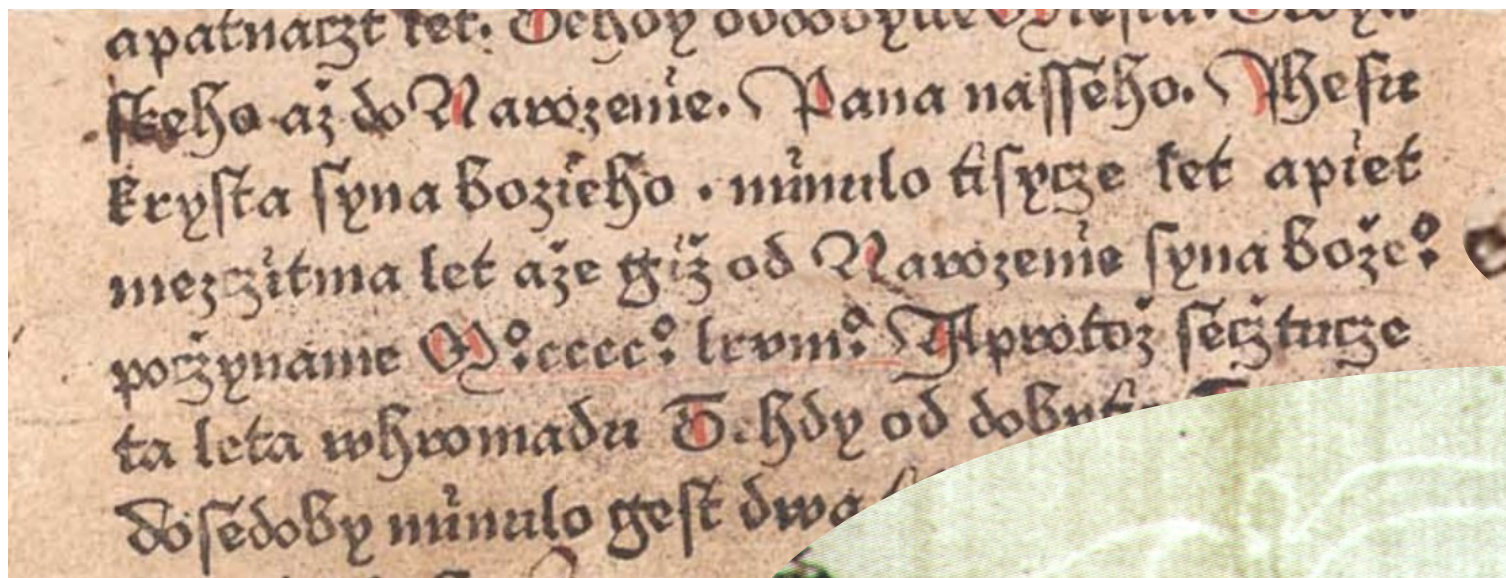
Kamil Boldan, *Počátek českého knihtisku*, Praha 2018

vyvrácení mýtu o domněle nejstarší české tištěné knize

Guido de Columna, *Historia destructionis Troiae*. *Trojanská kronika*, [Plzeň 1485–1486] – 3 dochované exempláře

6. VYUŽITÍ FILIGRÁNŮ K DATACI KNIH

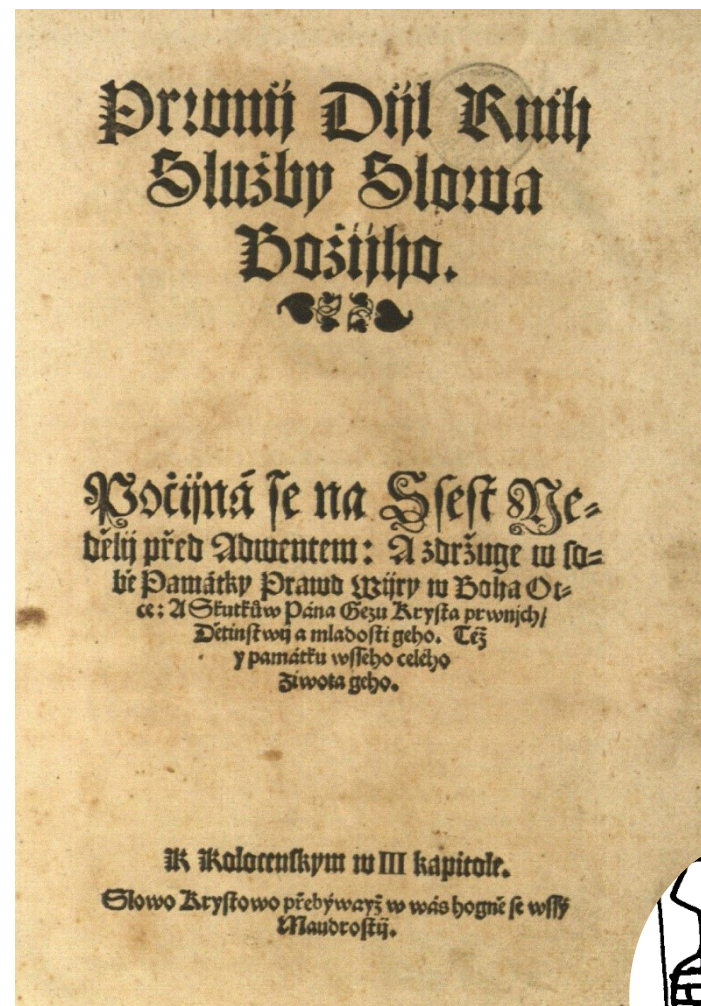

Guido de Columna, *Historia destructionis Troiae*.
Trojanská kronika, [Plzeň 1485–1486].

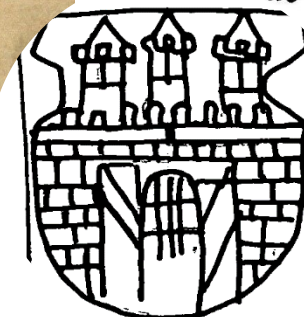
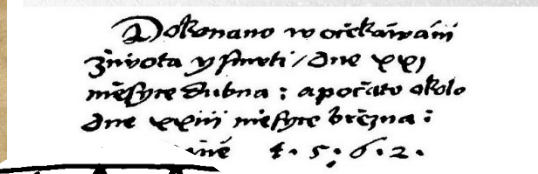
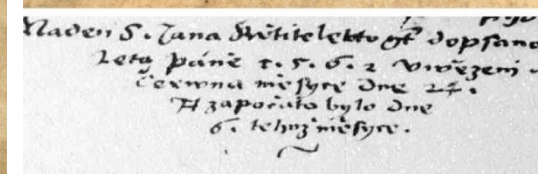
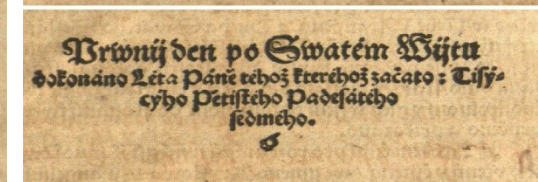
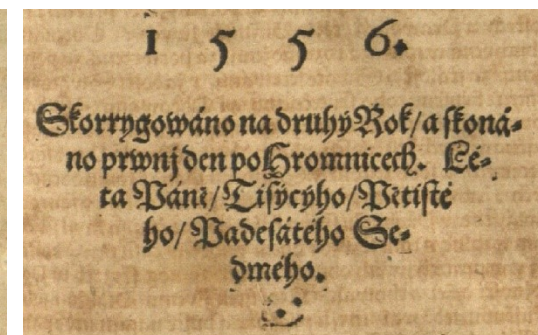
6. VYUŽITÍ FILIGRÁNŮ K DATACI KNIH

korekce datace, kterou uvádí

- **kolofon** = závěrečné poznámky o místě, datu či okolnostech vzniku rukopisu, osobní poznámky (x **explicit rukopisu**)
- **explicit tisku** = konec textu, často informace jako v kolofónu (někdy z rukopisné předlohy (předchůdce **impresa**))
- **impresum** = ustálená forma údajů přitištěných dříve v explicitu, později na spodní část titulní strany (místo tisku, tiskař, datace atd.)

Jan Augusta, *První díl knih služby Slova Božího*, [Praha 1570]

Literatura a odkazy na videa

Petr VOIT, *Encyklopedie knihy* [online], <https://encyklopedieknihy.cz>

David McKITTERICK, *Print, Manuscript and the Search for Order: 1450–1830*, Cambridge 2003.

Wasserzeichen-Informationssystem, <https://www.wasserzeichen-online.de>

Kamil BOLDAN, *Počátek českého knihtisku*, Praha 2018.

<https://www.youtube.com/watch?v=ZcMwkMcZ2v0>

<https://www.youtube.com/watch?v=-XoTGFC-0NA>

https://www.youtube.com/watch?v=QiT_9UqKaAg

<https://www.youtube.com/watch?v=X92NZPIJZVY>